

- Geloven op papier - 1
- Polstokpost - 4
- Unica en massa - 6
- Conservering en massadigitalisering - 7
- Snoepreisjes naar Indië - 8
- De Richtlijnen Preservation Imaging Metamorfoze - 10
- Revolutionaire plannen - 12

METAMORFOZE → NATIONAAL PROGRAMMA VOOR HET BEHOUD VAN HET PAPIEREN ERFGOED

1

4

10

Metamorfoze en het Jaar van het Religieus Erfgoed

GELOVEN OP PAPIER

- **B**ehalve internationaal jaar van de aarde, de aardappel, het koraalrif en de dolfin is 2008 in Nederland uitgeroepen tot 'Jaar van het Religieus Erfgoed'. Het hele jaar door worden in heel Nederland activiteiten georganiseerd die mensen kennis laten maken met de enorme verscheidenheid aan religieus erfgoed in ons land. Zeker nu een deel van dat erfgoed door de ontkerkelijking zwaar onder druk is komen te staan, is dat van groot belang. Landelijk staan vooral gebouwen centraal: kerken, kloosters, synagogen en moskeeën, maar ook begraafplaatsen, kloostertuinen en kapellen. Daarnaast wordt er, in samenwerking met de Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland (SKKN), aandacht besteed aan het zogenaamd 'roerend religieus erfgoed' dat zich in kerken bevindt: wandschilderingen, meubilair, glas-in-loodramen, maar ook religieuze knipselkunst en gedrukte nieuwjaarswensen die als wandversiering in kerken of kloosters hebben gediend.

Ter gelegenheid van dit Jaar van het Religieus Erfgoed ging Metamorfoze na wat er aan papieren religieus erfgoed is en wordt geconserveerd binnen het programma. Dat bleek nog aardig wat te zijn, en afkomstig uit verschillende hoeken. Enkele collecties en archieven worden hier uitgelicht:

Collectie Bedevaarttijdschriften

Stadsarchief Sittard-Geleen

Het aartsbroederschap van Onze Lieve Vrouwe van het Heilige Hart ontstond in 1866 na een wonderbaarlijke genezing van een Sittardse pensionaire. Niet lang daarna vonden de eerste bedevaarten plaats naar de Limburgse stad. Dit waren er al snel zo veel dat er een speciale bedevaartskerk moest worden gebouwd, die later door de paus werd verheven tot basiliek. In 1868 werd het eerste bedevaarttijdschrift (het 'blauwe boekje') uitgegeven.

De collectie is uniek: het betreft het oudste, nog bestaande religieuze tijdschrift in Nederland, waarvan van vele jaargangen nog maar een exemplaar bewaard is gebleven.

Collectie Kapucijnen

Bibliotheek Theologische Faculteit Tilburg

In 1975 werd het boekenbezit van een aantal parochie- en kloosterbibliotheken van de paters Kapucijnen in Brabant overgedragen aan de bibliotheek van de Theologische Faculteit Tilburg. De paters Kapucijnen hebben altijd midden in het maatschappelijke leven gestaan en verzamelden boeken op de terreinen waarop zij werkzaam waren, in het bijzonder onderwijs en opvoeding. Daarnaast

M

1

Sittarder Almanak, het zogenaamde 'blauwe boekje', uit 1915.

Foto: Stadsarchief Sittard-Geleen.

2

Voorplat van *Ons lichaam*, door Dr. Minder, een van de onderwijsboeken uit de Capucijnen-collectie, Bibliotheek Theologische Faculteit Tilburg.

1

2

Ontwerp voor een borstkruis door de Edelsmidse Brom.

Foto: KDC, Nijmegen.

→ verzamelden zij boeken voor zelfstudie en ontspanning. Een kleine deelcollectie van unieke katholieke literaire boeken uit de periode 1840-1950 is onlangs met Metamorfozesubsidie geconserveerd.

Archief Edelsmidse Brom (1857-1961)

Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen

De Utrechtse edelsmeedfamilie Brom speelde een belangrijke rol binnen de katholieke kerkelijke kunst op nationaal en internationaal niveau. Het atelier werd in 1856 gesticht door Gerard Bartel Brom, die zich vooral specialiseerde in neogotisch kerkelijk vaatwerk. Zijn artistieke zoon Jan nam na het overlijden van zijn vader het roer over, en verruilde de neogotische vormen voor een modernere vormgeving. Tot halverwege de twintigste eeuw bleef de Edelsmidse Brom horen bij de crème de la crème van de edelsmeedkunst in Nederland en Europa. Na het overlijden van Leo, de jongste zoon van Jan Brom, in 1961, moest het atelier wegens gebrek aan een opvolger worden gesloten. Het archief van de Edelsmidse, dat onder andere brieven, de bedrijfsadministratie en tekeningen en foto's van de ontwerpen bevat, is ondergebracht bij het KDC.

Archief Hervormde Gemeente Gouda (1550-1766)

Sint Janskerk Gouda

De gebrandschilderde ramen van de Sint Janskerk in Gouda (de zogenaamde Goudse glazen) zijn wereldberoemd. In 1552 ging een groot deel van de oorspronkelijke, Middeleeuwse ramen verloren na een verwoestende brand. Bij de heropbouw van de kerk moesten nieuwe gebrandschilderde ramen worden vervaardigd. De originele losse ontwerptekeningen (cartons) voor deze ramen zijn bewaard gebleven. Voor de restauratie en conservering van de cartons is in 2005 een groot project van start gegaan. Metamorfoze subsidieerde hiervoor een deelproject, de conservering van het archief en 63 tekeningen van de ramen in kleur, gemaakt tussen 1674-1726 (in geval van een nieuwe ramp wilde men in ieder geval over een tekening van de bestaande ramen beschikken). Als voorbeeld wordt ook een van de cartons binnen dit deelproject geconserveerd.

Oud-archief Bisdom Roermond (1559-1801)

Bisdom Roermond

Op 12 mei 1559 werd het (eerste) bisdom Roermond gesticht. Lange tijd was dit het enige bisdom binnen de calvinistische Republiek. In 1801 werd het bisdom als gevolg van het concordaat tussen Napoleon en de paus opgeheven en opgedeeld onder de omliggende bisdommen (Aken en Luik). Het archief van het bisdom is van grote betekenis voor de bestudering van bijvoorbeeld geloofsbeleving, onderwijs en dagelijks leven van de inwoners van het bisdom, maar ook van de rol die het bisdom speelde bij belangrijke politieke en religieuze kwesties. Het archief omvat onder andere acta episcopalia (registers met daarin de handelingen van de bisschop), kerkvisitaties, rolregisters en huwelijksdispensaties.

Collectie Vrijmakingsbrochures

Archief en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken; Bibliotheek Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt), Kampen

In 1944 vond een grote scheuring plaats binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland, de Vrijmaking. Dit schisma leidde in de jaren daarna tot het ontstaan van de Gereformeerde vrijgemaakte Kerk. De beide theologische universiteiten en het archief en documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken in Kampen beschikken samen over een unieke collectie 'vrijmakingsbrochures'. De brochures zijn verschenen in de periode 1936-1952, toen de kerkstrijd binnen de Gereformeerde Kerken op zijn hoogtepunt was. Veel van het materiaal is alleen in (een van) de drie Kamper instellingen aanwezig. Daarnaast is de collectie interessant omdat een groot deel van de discussie rondom de scheuring plaatsvond tijdens de oorlog. De collectie bevat dan ook verschillende clandestiene uitgaven van auteurs die werden gezocht door de bezetter.

Andrea Langendoen

Nieuwe medewerker Metamorfoze

Op 1 januari is Fieke Smitskamp begonnen als nieuwe medewerker bij Metamorfoze. Fieke is coördinator van het programma Erfgoed van de Oorlog en is daarin verantwoordelijk voor het archieventraject. Als Renaissancist en Boekwetenschapper is ze sinds 2007 werkzaam bij de KB. Fieke werkt behalve voor Metamorfoze ook nog deeltijds als projectleider op de afdeling Kennisdiensten en Collecties.

Het Metamorfozeteam in maart 2008

(van boven naar beneden en van links naar rechts):

Martijn Peters, Hans van Dormolen,
Han Damman, Sophie Ham,
Carlijn Agterberg, Maria Patijn,
Barbara de Goederen, Fieke Smitskamp,
Alexandra Daniëls, Andrea Langendoen,
Henriette Reerink, Dennis Schouten,
Erik van der Doe.

1

1
Alkmaar en omstreken tijdens het beleg van 1573. Linksonder Oudorp met het Spaanse legerkamp, rechtsonder het dorp Huiswaard. Uit: J. le Clerc, *Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden*. Amsterdam 1730.

2
Stadstimmerman Van der Mey met zijn polsstok. Uit: P. Visser, *Het beleg van Alkmaar*. 5e druk, Alkmaar [1927].

Foto's: Regionaal Archief Alkmaar.

Regionaal Archief conserveert archivalia Beleg en Ontzet van Alkmaar

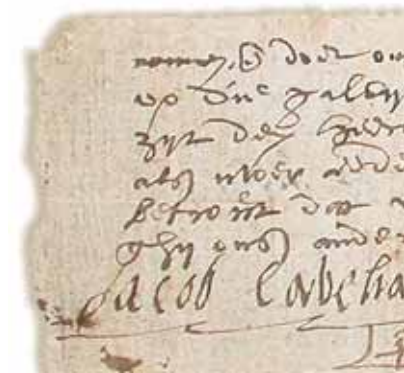
POLSSTOKPOST

Een van de mijlpalen in de Nederlandse strijd voor de onafhankelijkheid in de zestiende en zeventiende eeuw was het beleg van Alkmaar in 1573. Het mislukken van het Alkmaarse beleg door de Spaanse troepen was, samen met de verovering van Den Briel en het mislukken van het beleg van Leiden, een kritische succesfactor in de Nederlandse Opstand. De bekende leus 'Van Alkmaar de victorie' herinnert aan het beleg van 1573.

De bij het stadsbestuur ingekomen stukken uit het jaar van het beleg zijn nagenoeg volledig bewaard gebleven. Het archief heeft een zeer divers karakter en bevat stukken over de versterking van de vesting, het beleg zelf en de nasleep ervan. Zodoende geeft het archief een goed inzicht in een belegering zoals zovele steden in

2

De belegering van Alkmaar in 1573. De stad en wijde omgeving in vogelvlucht weergegeven. Op de voorgrond Oudorp, hoofdkwartier van de bevelhebber van de Spaanse troepen, Don Frederik de Toledo. Anonieme kunstenaar, 1603. Stedelijk Museum Alkmaar.

de Nederlanden hebben moeten doorstaan in het laatste kwart van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw.

Polstokbriefjes

Een deel van het archief bestaat uit correspondentie. De bewaard gebleven brieven maken het mogelijk bijna van dag tot dag de gebeurtenissen te reconstrueren. Het meest tot de verbeelding spreken de zogenaamde 'polstokbriefjes', geheime correspondentie die indertijd door stadstimmerman Van der Mey door de Spaanse linies is gesmokkeld. Hun naam ontleen deze kleine briefjes aan het feit dat ze verborgen werden in een uitgeholde polstok.

Behalve brieven maken rekeningen een belangrijk onderdeel uit van de belegstukken. Het gaat voornamelijk om de stadsrekeningen uit 1573 en de periode daaromheen. De rekeningen maken het mogelijk om exact de voorbereidingen en de kosten van het verdedigbaar maken van de stad in beeld te brengen.

Oudnederlands stelsel

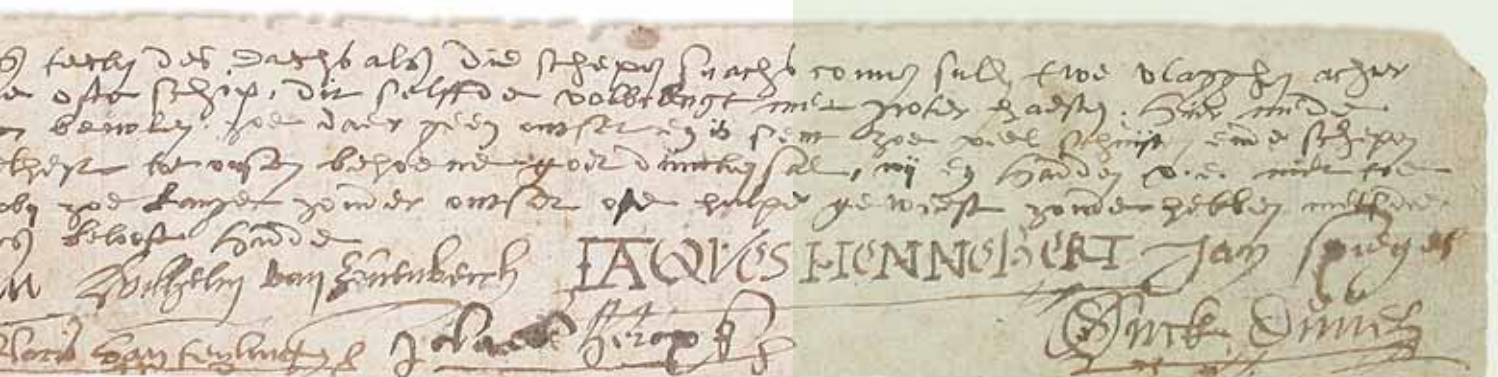
Een ander onderdeel van het archief betreft charters die betrekking hebben op de aankoop van huizen in de stad ten behoeve van nieuwe verdedigingswerken. De stukken geven goed de wording van de vesting Alkmaar weer, waarmee het een mooi voorbeeld is van het ontstaan van de vestigingslinie van de Oudhollandse steden. De Alkmaarder Adriaen Anthonisz. was verantwoordelijk voor de bouw van de nieuwe vestingwerken in zijn stad. Hij verving de middeleeuwse stadsmuren door een stelsel van grachten en wallen. Anthonisz. speelde daarmee een belangrijke rol bij het perfectioneren van het Nederlandse vestingstelsel. Hij was verantwoordelijk voor het ontwerpen van de verdedigingswerken van talloze Nederlandse steden. De nieuwe Alkmaarse fortificatie, aangelegd op bevel van Willem van Oranje, stond aan het begin van het zogenaamde 'Oudnederlands stelsel' dat later bij vele steden en sterkten in de Republiek is toegepast.

Na conservering en digitalisering worden de archiefstukken raadpleegbaar gemaakt via de website van het Regionaal Archief. Dit is alweer het tweede Metamorfoze-project van het Regionaal Archief. In 2005 kwam het eerste project gereed, de conservering en digitalisering van het album amicorum van Truitje Bosboom-Toussaint. Het album is raadpleegbaar via de beeldbank van het Regionaal Archief Alkmaar en via de website van Het Geheugen van Nederland.

Harry de Raad

Een van de 'polstokbriefjes'.

UNICA EN MASSA

Afgelopen najaar verscheen het lang verwachte boek van het Europese inktvraatproject InkCor: *Iron Gall Inks: on manufacture, characterisation, degradation and stabilisation*. Sinds 2002 is in een internationaal samenwerkingsverband van Nationaal Archief, Instituut Collectie Nederland en Teylers Museum met Musée du Louvre, zFB Zentrum für Bucherhaltung in Leipzig en de universiteit van Slovenië onderzoek gedaan naar inktvraat en inktvraatbehandeling.

Ijzergallusinkt

De basis van alle gebruikte grondstoffen voor ijzergallusinkt en papier is vanaf eind dertiende tot begin negentiende eeuw hetzelfde. Slechts hier en daar zijn er wat verschillen, zoals het gebruik door kunstenaars van diverse inkten in gemengde tekentechnieken en soms ook voorgetint papier. De herkomst en bewerking van de grondstoffen voor ijzergallusinkt worden in het boek beschreven. En ook de vervaardiging van papier komt aan bod, tot aan de herkomst van aluin en de mate waarin dit toegevoegd werd en het gebruik van gelatine in de verschillende recepten en samenstellingen.

Conserverende maatregelen

In het boek wordt uitvoerig ingegaan op de bereiding van de ingrediënten voor ijzergallusinkt en papier, de chemische reacties op elkaar en de stabilisering daarvan door conserverende maatregelen. Uiteraard spelen tijd en bewaarcondities in het gehele degradatieproces een rol.

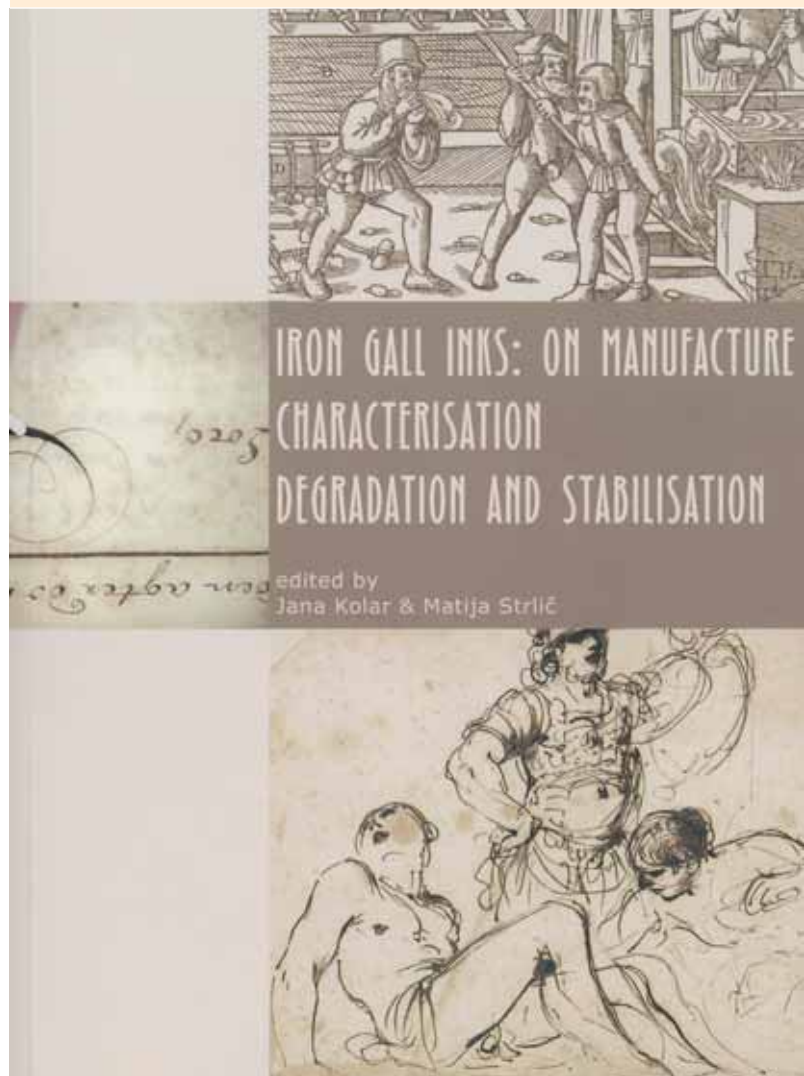
De verschillende invalshoeken van musea en archiefdiensten worden achtereenvolgens belicht. Bij museale objecten is er vooral aandacht voor het visuele aspect van ingrijpen bij individuele objecten, het beoogde doel van de kunstenaar en zijn creatie.

Bij archieven wordt het accent gelegd op de massale hoeveelheid documenten. Daar moet door middel van steekproefmodellen inzicht worden verkregen in welke mate inktvraat een bedreiging vormt voor het verlies van informatie. Ruwweg ligt bij musea de nadruk vooral op de kwalitatieve kant en bij archieven op de kwantitatieve kant van een conserverende ingreep.

Behandelmethoden

Naast de bestaande waterige methode voor inktvraatbehandeling is er nu ook een niet-waterige methode, die speciaal bestemd is voor unica, bijvoorbeeld bij inktvraat in tekeningen. Voor deze niet-waterige behandeling zijn tien prototypes ontwikkeld, waarvan er drie de beste resultaten opleverden en de minst ongewenste neven-effecten gaven. Er is getest op verkleuring van inkt en papier, de mate van buffering en verandering in geur en vorm. De vraag is nu in hoeverre het teststadium kan worden verlaten om deze geselecteerde middelen in de praktijk te gebruiken. De uiteindelijke keuze voor een bepaalde behandelmethode hangt af van het type materiaal: gaat het om unieke documenten of betreft het een meer massale behandeling. Daarnaast wordt de keuze bepaald door de mate waarin de conservator vertrouwen heeft in die specifieke aanpak.

■
Peter Magendans

CONSERVERING EN MASSADIGITALISERING

In februari publiceerde de Amerikaanse Council on Library and Information Resources (CLIR) het rapport van Oya Rieger, *Preservation in the Age of Large-Scale Digitization*. Rieger, verbonden aan Cornell University Library, beschrijft hierin het spanningsveld tussen massadigitalisering, duurzaamheid en kwaliteit. Door de machtige Google-initiatieven voor de op woord doorzoekbare digitale wereldbibliotheek is de nadruk bij digitalisering op kwantiteit komen te liggen: zoveel en zo snel mogelijk digitaliseren en beschikbaar stellen. Op zich is hier veel voor te zeggen, vindt ook Rieger. Maar vanuit duurzaamheidsoverwegingen moet het kwaliteitsaspect niet uit het oog worden verloren. Al is het belangrijk hier vanuit een realistische invalshoek naar te kijken.

Meerwaarde

In het licht van de enorme investeringen van bibliotheken als participerende partners in grote massadigitaliseringsprojecten als Google, stelt Rieger de vraag hoe bibliotheken op de lange termijn *return on investment* kunnen garanderen of verbeteren. Bibliotheken zouden meerwaarde aan dit soort projecten kunnen geven door meer onderlinge samenwerking en actieve inzet van eigen expertise en ervaring. Rieger benadrukt de noodzaak van prioritering en van samenwerking tussen bibliotheken waar het gaat om selectie, kwaliteit van de digitale content en technische en organisatorische infrastructuur. Meer specifiek gaat zij in op onder meer algemene kwaliteitsstandaarden voor master-afbeeldingen, de ontwikkeling van een praktisch uitvoerbare workflow voor kwaliteitscontrole, gestandaardiseerde metadata en centrale registratie van het gedigitaliseerde materiaal om dubbel werk te voorkomen. Verder is duurzame opslag van de master-afbeeldingen en blijvende toegankelijkheid van de afgeleiden van belang.

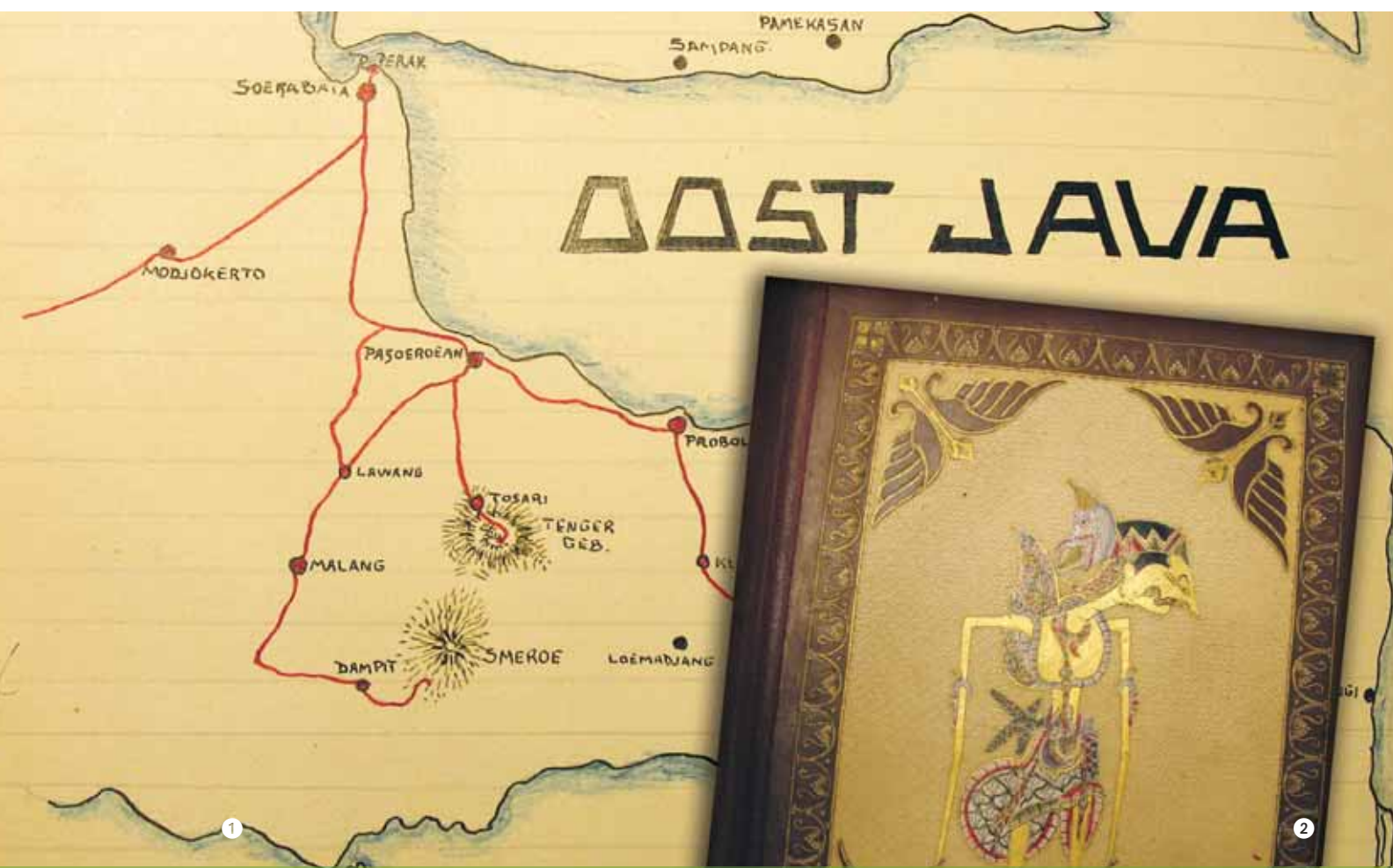
Uitdaging

De investeringen voor digitalisering door bibliotheken nú leggen beslag op het beleid van die bibliotheken straks. Zij hebben grote gevolgen voor het beheer en de toegankelijkheid van de fysieke en digitale collecties in de toekomst. Alle digitale content die nu gecreëerd wordt, komt naast de traditionele bibliotheektaken. Verantwoord beheer ervan zal onvermijdelijk consequenties hebben vanwege de keuzes die zullen moeten worden gemaakt. Het antwoord van bibliotheken op de uitdaging van Google zou volgens Rieger gezocht moeten worden in meer samenwerking tussen de bibliotheken onderling en met de betrokken commerciële partners. Zij ziet dit in het licht van de traditionele verantwoordelijkheid van bibliotheken (*stewardship responsibilities*), de zorg voor permanente toegankelijkheid, kosteneffectiviteit en de rol van onderzoeksbibliotheken na Google. Geen eenvoudige opgave. Vijf jaar geleden werd binnen de bibliotheekwereld de digitale wereldbibliotheek nog voor onmogelijk gehouden, waarschijnlijk juist door gebrek aan samenwerking en geld. Iets wat voor Google, als één bedrijf dat de hele wereld bedient en over ruime financiële middelen beschikt, geen probleem was.

Voor Metamorfoze, dat sinds het najaar 2007 de mogelijkheid biedt van preservation imaging (digitalisering als conserveringsmethode), is het rapport van Rieger van groot belang. Terecht benadrukt zij de intrinsieke verbondenheid van de doelstellingen van *preservation* en *access*. De achterliggende gedachte achter massaconservering is toch altijd voortdurende toegankelijkheid tot in de verre toekomst geweest.

Het rapport is te vinden op:
www.clir.org/pubs/reports/pub141/contents.html

Henriette Reerink

Reisverslagen uit de koloniale manuscriptencollectie van het KIT

SNOEPREISJES NAAR INDIË

Het zal je maar gebeuren. Je bent leraar, woont en werkt in Nederland en je mag een grotendeels gefinancierde rondreis van een paar maanden door Nederlands-Indië maken. Die kans kregen leraren in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw. Zij werden daartoe in staat gesteld door de Vereniging Jan Pieterszoon Coen, opgericht in 1925 op initiatief van Sir Henry Deterding (medeoprichter van Koninklijke Olie, later Koninklijke Shell), in de Industriële Club te Amsterdam.

De vereniging had tot doel de belangstelling in Nederland voor de Indische kolonie te vergroten. Die belangstelling liet al geruime tijd te wensen over. Het Nederlandse publiek bleek niet op de hoogte van, noch geïnteresseerd in, het wel en wee van de kolonie of het leven en werken van de Europeanen aldaar. Het gevolg hiervan was dat men dus ook geen weet had van de vele mogelijkheden die de kolonie bood voor particulieren en voor de Nederlandse samenleving als geheel.

Aan het doel bevorderlijk

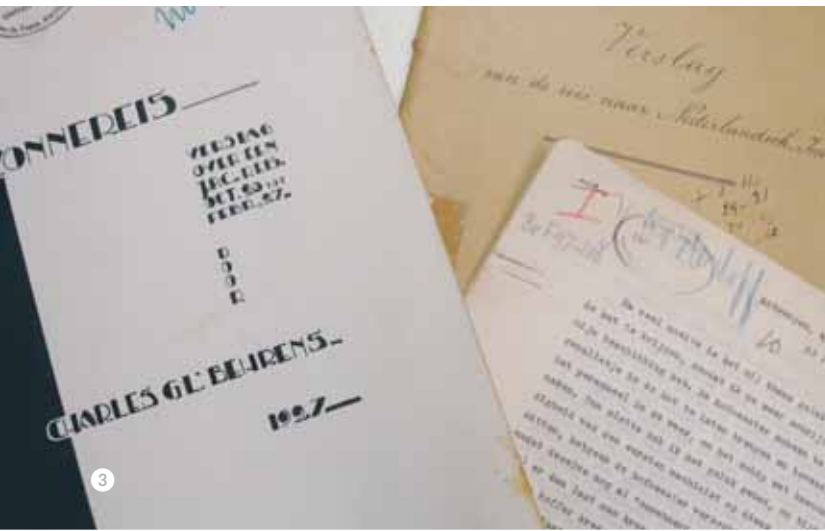
Uit de oprichtingsstatuten blijkt dat in principe iedereen die 'aan het doel bevorderlijk' was, in aanmerking kon komen voor deelname aan een rondreis. In de praktijk ging de voorkeur echter uit naar leraren in het lager, middelbaar of hoger onderwijs, omdat deze het doel van de vereniging het beste konden dienen. Zij zou-

den hun reiservaringen immers niet alleen door het houden van voordrachten verspreiden, maar ook in hun lessen verwerken. Zo kon de Nederlandse jeugd uit de eerste hand vernemen wat Nederland in haar kolonie tot stand had gebracht. Dat deze uitzendingen inderdaad het gewenste effect sorteerden, bleek uit de keuze voor vrije opstelonderwerpen bij het eindexamen Nederlands van de hbs. Op scholen waarvan een van de leraren een reis met de Jan Pieterszoon Coenvereniging had gemaakt, werd door aanmerkelijk meer leerlingen een Indisch onderwerp voor hun opstel gekozen dan op andere scholen.

Alle deelnemers aan een reis moesten een verslag schrijven dat aan de vereniging werd aangeboden. Toen de vereniging in de jaren zestig werd opgeheven, is het archief inclusief deze reisverslagen (circa tachtig stuks), overgedragen aan de bibliotheek van het Koninklijk Instituut voor de Tropen. Zij maken nu deel uit van de koloniale manuscriptencollectie die momenteel met subsidie van Metamorfoze wordt geconserveerd.

Onbevangen reiziger

De reizen duurden enkele maanden, waarin werd getracht om zoveel mogelijk facetten van het leven in de kolonie aan de reizigers te laten zien. De tocht voerde stevast over de belangrijkste eilanden van Indonesië, langs grote ondernemingen en de grote

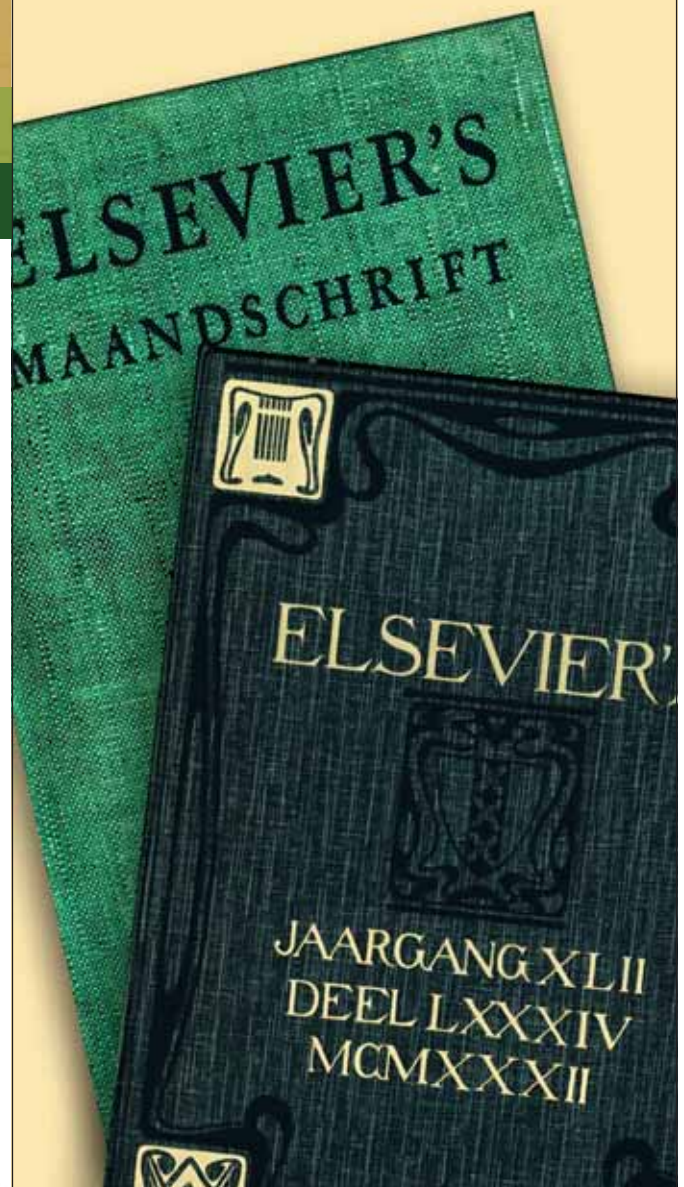

Tijdschriften digitaal

Afgelopen januari opende minister Plasterk vanaf zijn eigen computer de website www.elseviermaandschrift.nl. Op de website zijn alle vijftig jaargangen van *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* digitaal te raadplegen en te doorzoeken.

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift was van 1891 tot 1940 het toonaangevende blad voor bellettrie en beschouwingen over literatuur, beeldende kunst en populaire wetenschap. Louis Couperus leverde bijdragen aan het tijdschrift, net als Marcellus Emants, Herman Heijermans, Carry van Bruggen en Adriaan Roland Holst. Eind 1940 moest de uitgave door de komst van de Duitse bezetter worden gestaakt. Op 27 oktober 1945 verscheen het nieuwe weekblad *Elsevier*, een 'voortzetting' van het oude maandblad met een nieuwe frequentie, formaat en redactie.

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift is een van de 45 langlopende geïllustreerde publiekstijdschriften uit de periode 1840-1950 die een paar jaar geleden met Metamorfozesubsidie zijn geconserveerd.

1 Kaarten uit het gedenboek van G. Bosch van Drakestein, ca. 1925.

2 Omslag van G. Bosch van Drakestein, *Gedenboek van de eerste J.P.C. tocht: aangeboden aan het bestuur van de J.P. Coen-vereeniging*, ca. 1925.

3 Enkele reisverslagen uit de collectie.

Foto's: Koninklijk Instituut voor de Tropen.

steden, maar ook langs kleine kampongs, scholen (zowel Europese als inlandse), fabrieken, havens en toeristische attracties. De bijbehorende reisverslagen, vaak voorzien van zelfgemaakte foto's, zijn onderling zeer verschillend en geven een goed beeld van de overweldigende indruk die de voormalige kolonie op de onbevangen Nederlandse reiziger heeft gemaakt. Reizen was immers in die tijd niet zo gewoon als tegenwoordig en zo'n lange en verre reis was slechts voor enkelen weggelegd.

Vol bewondering

In sommige verslagen wordt een nauwkeurige en algemene beschrijving van de gehele reis gegeven, in andere wordt juist dieper ingegaan op een of meerdere specifieke onderwerpen. Ook kritiek werd niet geschuwd. Zo komt het onderwerp koeliearbeid regelmatig aan de orde en werd bijvoorbeeld het arrogante en vaak onbeschofte gedrag van sommige Nederlandse ingezetenen tegenover de oorspronkelijke bevolking bekritiseerd. Maar in het algemeen was men vol bewondering over hetgeen door het moederland in de kolonie tot stand was gebracht. De reisverslagen getuigen niet alleen van de indruk die het leven in de voormalige kolonie op de gemiddelde Nederlander maakte, maar vertellen tussen de regels door ook veel over het beeld dat men daar in Nederland van had.

Jeanine Tieleman

1
Brieven uit het Sailing
Letters-project.

Foto: Erik van der Doe.

2
Brief van Vincent van Gogh
aan zijn broer Theo (detail),
Van Gogh Museum.

3
Digitale beelden worden
opgeslagen in het e-Depot
van de KB.

DE RICHTLIJNEN PRESERVATION

BIJENKOMST RICHTLIJNEN PRESERVATION IMAGING

Op donderdag 12 juni organiseert Metamorfoze een bijeenkomst voor bedrijven en voor instellingen en andere belangstellenden waarbij dieper wordt ingegaan op de problematiek rondom preservation imaging, de twee pilotprojecten en nieuwe ontwikkelingen.

Meer informatie over het programma van de bijeenkomst en de inschrijving is binnenkort te vinden op de Metamorfozewebsite.

Begin vorig jaar is de conceptversie van de *Richtlijnen Preservation Imaging Metamorfoze* opgesteld. In juni 2007 zijn deze richtlijnen internationaal verspreid. Uit binnen- en buitenland heeft Metamorfoze positieve reacties ontvangen van beeldwetenschappers en culturele instellingen.

In januari 2008 zijn twee testprojecten digitalisering gestart volgens de concept-*Richtlijnen Preservation Imaging Metamorfoze*. Dit zijn de brieven van Vincent van Gogh in samenwerking met het Van Gogh Museum en digitaliseringsbedrijf Pictura, en het project Sailing Letters, in samenwerking met de National Archives te Kew, Londen.

Kleurnauwkeurigheid

Bij microverfilming wordt uitgegaan van volledige informatieoverdracht binnen de beperkingen van zwart-wit microfilm. Door het gebruik van zwart-wit microfilm gaat natuurlijk alle kleur verloren. Volledige informatieoverdracht is dus maar beperkt mogelijk als het gaat om originelen met kleur.

Kleur en het benoemen van de toleranties van de kleurnauwkeurigheid vormen een nieuw aspect bij digitalisering. De vraag daar

metamorfoze.nl/vs/07/98-101111

IMAGING METAMORFOZE

bij is: hoe ver moeten we gaan met volledige informatieoverdracht met betrekking tot kleur? De toleranties van de kleurnauwkeurigheid zijn afhankelijk van het belang van kleur in de originelen en niet algemeen te beschrijven.

In de brieven van Vincent van Gogh staan geregeld tekeningen. De brieven met tekeningen worden gezien als unieke kunstwerken. Op het moment dat deze brieven worden gedigitaliseerd, speelt de kleurnauwkeurigheid van de opnamen een essentiële rol en maakt in belangrijke mate deel uit van volledige informatieoverdracht. Bij het digitaliseren van kranten, bijvoorbeeld, speelt kleurnauwkeurigheid een minder kwaliteitbepalende rol.

Afzonderlijke richtlijnen

Onder de vleugels van Bureau Metamorfoze worden zowel unieke kunstwerken, zoals de brieven van Van Gogh, en niet-uniek materiaal, zoals kranten, gedigitaliseerd. Om de technische specificaties voor deze beide typen originelen beter te kunnen omschrijven worden nu afzonderlijke richtlijnen opgesteld. Vooral de criteria die gelden voor de kleurnauwkeurigheid en de uit-

lichting zullen in de afzonderlijke richtlijnen verschillend zijn. De andere technische criteria zoals exact belichten, kleurzwem, ruis en scherp- te zullen niet of nauwelijks verschillen.

Dagelijks controleren

Alle technische criteria moeten door middel van testopnamen dagelijks gecontroleerd en binnen de marges van acceptabele toleranties gehouden worden. Het dagelijks controleren en eventueel bijstellen van de technische prestaties van de gebruikte camera's of scanners is essentieel om de kwaliteit van de images stabiel te houden. Om de controles eenvoudig en snel te kunnen uitvoeren is Metamorfoze bezig om software en technische targets te ontwikkelen in samenwerking met het Duitse bedrijf Image Engineering Dietmar Wueller. Volgens de planning zullen we in de loop van dit jaar met de nieuw ontwikkelde software en met de technische targets kunnen werken.

■
Hans van Dormolen

Metamorfoze is het Nationaal Programma voor het Behoud van het Papier Erfgoed.

Metamorfoze is een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief en is een initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw). Het programma bindt de strijd aan met verzuring en met andere vormen van autonoom verval, zoals inktvraat en kopervraat.

Voor meer informatie over het programma

Koninklijke Bibliotheek
Bureau Metamorfoze
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
T 070 3140 373
E metamorfoze@kb.nl
I www.metamorfoze.nl

Personalia auteurs

Peter Magendans is adviseur conservering bij het Nationaal Archief en kwaliteitsmanager conservering voor Metamorfoze.

Harry de Raad is teamcoördinator dienstverlening bij het Regionaal Archief Alkmaar.

Jeanine Tieleman is projectleider bij het Koninklijk Instituut voor de Tropen.

Metamorfoze Nieuws

ISSN 1387-084x, verschijnt 3x per jaar

Eindredactie

Andrea Langendoen

Redactie

Erik van der Doe, Maria Patijn,
Dennis Schouten

Vormgeving

Studio Marise Knechtmans, Amsterdam

Druk

Drukkerij Mart.Spruijt, Amsterdam

Fotografie

Afdeling Optische Technieken van de Koninklijke Bibliotheek, tenzij anders aangegeven.

Revolutionaire plannen

In *nrc.next* van 22 november 2007 lanceerde Hans Jansen, directeur e-Strategie van de kb, een revolutionair plan om grootschalig en tegen geringe kosten boeken te gaan digitaliseren. Achterliggende gedachte is dat in de nabije toekomst veel informatie die niet op het internet te vinden is, niet meer zal worden gebruikt. Onderzoeken in de vs laten zien dat studenten en onderzoekers steeds meer digitale informatie op het internet gebruiken en niet meer het traditionele papier. Nu al worden er op grote schaal boeken gedigitaliseerd door Google. In de vs en een aantal Europese landen werken 27 bibliotheken aan dit project mee. Nadeel is dat Google het alleenrecht heeft op de integrale presentatie van de gedigitaliseerde teksten. De bibliotheken mogen ze alleen op hun eigen website presenteren. Daarmee is Google bezig een informatiemonopolie te verwerven, wat ongewenst is. Google is immers een commerciële partij, die zonder enige vorm van overleg haar dienstverlening kan staken of tarieven kan gaan heffen voor de

geleverde diensten. Een goed functionerende kennismaatschappij is afhankelijk van vrije toegang tot informatie voor iedereen.

Sheetfeedscanner

De kern van het plan is het scannen van boeken door middel van een sheetfeedscanner. Dat kan in een zeer hoog tempo en tegen geringe kosten. Maar daarvoor moeten de boeken uit de band worden gehaald en teruggebracht tot een losse stapel pagina's. Dat betekent in de praktijk dat een boek wordt opgeofferd om het te digitaliseren. Het idee is dat alleen te doen wanneer er bijvoorbeeld minimaal vier of vijf exemplaren van de betreffende titel in Nederland aanwezig zijn. En natuurlijk ook niet bij boeken die meer dan enkel tekstuele informatie leveren.

Selectie

Dit idee heeft veel stof doen opwaaien, vooral in kringen van boekenliefhebbers en boekwetenschappers. Er zijn door de tegenstanders zowel rationele als emotionele argumenten ingebracht. Een

van de veelgehoorde rationele argumenten is de noodzaak van selectie. Een slecht exemplaar in een bibliotheekband zou bijvoorbeeld de voorkeur verdienen boven een goed exemplaar in een uitgeverband. Maar juist die selectie zou weer veel kosten met zich meebrengen. Toen Metamorfoze van start ging is er daarom ook voor gekozen om in het traject Behoud Nederlandse Boekproductie een willekeurig exemplaar te microverfilmen en duurzaam op te slaan en daarbij geen selectie toe te passen. De resterende exemplaren blijven in gebruik en zullen op termijn verloren gaan.

Scannen van microfilm

De kb heeft inmiddels een plan van aanpak opgesteld, waaraan door Metamorfoze een bijdrage wordt geleverd. Deze bijdrage behelst het scannen van de microfilms van de 200.000 boeken die in het kader van

Metamorfoze zijn geconserveerd. In de eerste fase richt het project zich op het scannen van de microfilms van het BNB-traject. Dat zijn circa 60.000 titels. Het scannen van microfilms is een geautomatiseerd proces dat ook snel en goedkoop kan plaatsvinden. Dit project zal in 2008 van start gaan.

Voor wat betreft de voorgestelde snelle scanmethode zal de kb een experimentele scanstraat inrichten en daarmee boeken gaan verwerken waarvan het duidelijk is dat ze geen bijzondere boekhistorische waarde vertegenwoordigen. In combinatie met de digitalisering van BNB-microfilms wordt zo gebouwd aan een allesomvattende collectie Nederlandse titels.

■
Dennis Schouten